

MAGYAR VILLANYGAZDÁLKODÁS

A VILLAMOS ENERGIA fontossága évtizedek óta minden országban nőttön nő. Nemcsak a mindennapi életben lett hovatovább mindszélesebb területeken nélkülözhetetlen segédeszköz, nemcsak azzá vált az ipar körében, nemcsak elengedhetetlen szükségesség lett a mezőgazdaság belterjesítéséhez is, hanem egyetlen eszköz lévén minden ország becses energiahordozóinak — szénnek, gáznak, víznek — gazdaságos felhasználására, sok más vonatkozásban is nagyon jelentős tényezővé vált. A villamos energia kérdése tehát az élre kellett, hogy kerüljön. Legalább is oda, ahol az útügy, a kísérletügy, a vízszabályozás stb. a közvélemény érdeklődésében és az állami gondoskodás terén állanak. Ez a jelenség szinte az egész világon tapasztalható. Az államhatalomnak ugyanis mindenütt be kellett látnia, hogy a villamos energiaellátás szabályozását nem bízhatja a gazdasági erők szabad játékára, mivel a villamos energiaszolgáltatást a dolog természete szerint nem lehet a szabad versenyre bízni. Amint a vasúti közlekedés sem bír meg 2—3 párhuzamos és más-más társaság tulajdonához tartozó sínpárt, még kevésbbé képzelhető már csak technikai okból sem, hogy egy és ugyanazon utcán két-három áramszolgáltató külön-külön vezetékszeremen kínálja az energiát. Mihelyt tehát a villamos energia elsőrendű fogyasztási cikké kezdett válni, szolgáltatását szabályozni kellett, már csak azért is, mert magát a termelést is be kellett terelni azon keretek közé, melyeket az ország energiahordozóinak gazdaságos felhasználása és a honvédelmi szempontok parancsolóan előírnak. Az államnak gondoskodnia kell tehát arról, hogy a fogyasztó számára a villamos energia szabadverseny hiányában is megfelelő áron és minőségben, még pedig mindenütt rendelkezésre álljon s hogy termelése és szolgáltatása az ország közgazdasági szempontjainak és a honvédelmi érdekeknek megfelelően történjék.

Kezdetben minden állam villamos-politikája a „laissez faire“ politikája volt. A villamos energiát csak világításra használták, csak fényezésnek tekintették s valamilyen szabályozási módra Csak azért volt szükség, mert a közület, a város maga is világította utcáit, s mert a vezetékek számára az áramszolgáltató közterületeket igényelt. E szabályozást általában az ú. n. engedélyezési szerződések útján biztosították, s csak a távíró és távbeszélőszolgálat érdekeinek megvédésére, s

a veszélytelen közúti közlekedés biztosítására történtek törvényhozási intézkedések. Sok államban azonban a legutóbbi időkig még ezeket a kérdéseket is szabályozatlanul hagyták. E rendelkezések csak bizonyos, nagyrészt közbiztonsági feltételeket állítottak fel, míg a közületekkel kötött szerződések az árak színvonalát állapították meg, s egyéb kapcsolatos kérdéseket (háramlás, megváltás stb.) rendeztek, de a villamosításra sem fejlesztőleg, sem irányítólag semmi befolyással nem lehettek. Ebben az időszakban létesült a legtöbb városi villamos mű, olyanok, amelyeknek létesítése az első pillanattól gyümölcsözőnek látszott, s amelyekhez akár a közületnek magának, akár a vállalkozónak pénz könnyen állt rendelkezésére. Ezek tisztán helyi igények kielégítésére szolgáltak. A villamosítás állapota ezidőben összefüggéstelen, tarka képet mutat, ahol a feszültségek, sőt a periódusszámok sem egyeznek, s természetesen az árak is különbözök. A kisebb városok, községek csak kivételes esetben, rosszabb minőségben és kedvezőtlen feltételek mellett tudtak villanyhoz jutni. Ott pedig, mint Angliában, ahol a szabadverseny látszatának fenntartása érdekében kizárólagos úthasználatot sem lehetett kapni, oda jutottak, hogy Nagy-London területét 92 társaság látta el villamos energiával.

A háború után, amikorra már a „mazsolák“ kiszedegetése sok országban megtörtént, mindinkább nyilvánvalóvá lett, hogy az állam tevékeny beavatkozása nélkül a villamosítás előbbre nem vihető, hogy a folyton fejlődő háztartási és főleg ipari szükséglet gazdaságos kielégítése s főképp a mezőgazdaság ellátása nem lesz lehetséges. Az irányítás, a beavatkozás módjára nézve az egyes államok az addigi fejlődési fok és a különböző adottságok szerint más és más utat választottak. Általában két irány különböztethető meg. Az egyik a tevékeny részvétel, a másik az eddigi szerződéses, koncessziós rendszer további kiépítése. Az előbbi politikai irány választásánál az állam vagy maga, vagy e célra alakított szervei útján maga villamosít, a másik rendszerben az engedélyezést a közületek kezéből átvéve és megfelelő hitelekkel vagy hozzájárulásokat biztosítva gondoskodik a tervszerű fejlődésről és a kifizetéséről vidékek, mezőgazda-területek ellátásáról.

Az első út választására Anglia a klasszikus példa, Angliában a villamos energiaellátás éppen a gazdag szénkincs következtében annyira széttagolódott, hogy a háborús termelés érdekében már az első világháború alatt lépett előtérbe a rendezés szükségessége. Még 1917-ben küldtek ki egy bizottságot, melynek feladatává tették, hogy a tennivalókra nézve javaslatot terjesszen elő. E Williamson-féle bizottság javaslata alapján jött létre az 1919. évi törvény, mely a villamosítás irányítását messzemenő felhatalmazással az ú. n. villamosságügyi biztosokra bízta azzal, hogy ezek a szakértő és független, az állam által kinevezett férfiak a villamosítást előmozdítsák, szabályozzák és ellenőrizzék. E biztosok villamosítási tervek elkészítésével, kerületi beosztással, vegyes villamosító vállalkozások létrehozásával igen eredményes munkát végeztek ugyan, de kellő gyakorlati eredményre nem tudtak jutni, mert nem voltak megfelelő anyagi eszközeik. Éppen ezért az angol állam nemsokára tovább ment: 1926-ban felállítottak a központi villamossági hivatalt. Míg a villamos biztosok továbbra is megtartották az állam passzív tennivalóit (erőművek bővítésének, kölcsönöknek, áramszolgáltatási szerződéseknek engedélyezése, árszabások ellenőrzése stb.), addig ez a hivatal (Central Electricity Board) az állam aktív szerepét betöltő jogi személy. E hivatal kezeli ugyanezen törvény által állami monopóliummá nyilvánított áramtermelést és átvitelt. Joga van átvenni és eladni a kiválasztott erőművek termelését, joga van új erőműveket, együttműködő és átvivő vezetékeket építeni, e célra kölcsönöket felvenni, de energiát nem oszt el, mert az elosztást a törvény változatlanul meghagyta a magángazdálkodás feladatának. E törvény valóban nagyszerű eredményeket hozott: 1939 végéig a hivatal megalkotta a kb. 7000 km nyomvonalhosszúságú együttműködő állami vezetékhálózatot, melyre 313 leadó állomás volt rákapcsolva, az összevonás által elért megtakarítás 22 millió fontot képviselt, a kiválasztott művek termelési

költségét 24%-kal s a szénfogyasztást 20%-kal csökkentették, s a perióduszszám egységesítését befejezték.

Németország egyik utat sem követte a maga egyenes irányában, hanem úgy az aktív, mint a passzív politikát messzemenően igénybe vette. Miután az 1019. évi államosításról szóló birodalmi törvény végrehajtásáról lemondott, meghagyta az addigi jogosítványos rendszert, de az energiaszolgáltató vállalatokban vagy maga, vagy a közületek útján részesedést vállalt, vagy ilyen társaságokat maga alapított. Ilyen képpen egyrészt anyagi eszközöket bocsátott erőművek, átvivő- és együttműködő vezetékek, sőt közvetlen ellátó vezetékek kiépítéséhez is, s így tovább ment a villamosítás támogatásában, mint az angol állam, másrészt ezen aktív részvételével biztosította magának az irányítást is. A német áramszolgáltatás ezen az úton majdnem egészen állami, illetve közületi kézbe jutott már. A birodalom egész köz. használatú villamos energiaszükségletét már 1934-ben 90.7%-kal látták el köztulajdonban lévő, vagy közérdekeltségű villamos művek, a magánkézből való ellátás az egész fogyasztásnak csupán 9.3%-át tette ki. Az 1935. december 13-i törvénnyel azután formailag is messzemenő beleszólást adtak az államnak. Ez a törvény, mely az 1919-it hatályon kívül helyezte, kimondja, hogy a német energiagazdálkodás az állam felügyelete alatt áll, hogy villamos energiaellátáshoz engedély szükséges, hogy az áramszolgáltató a körzetébe eső minden fogyasztót a közhírré teendő árszabások mellett köteles ellátni, hogy a miniszternek joga van az áramszolgáltatási feltételeknek és áraknak rendeleti úton való szabályozására stb. E törvény alapján az árszabások rendezése és az árak elvi megállapítása rendeleti úton rövidesen meg is történt.

Franciaország — a másik módszer klasszikus példája — a tiszta jogosítványos rendszer mellett maradt meg, sőt a jogosítványkötelezettséget a vízerőművekre is kiterjesztette, a gőzerőművek építését pedig engedélyhez kötötte. A rendszert az 1921., 1924. és 1928. években hozott törvényeikkel továbbmenőleg kiépítette és háromféle jogosítványt teremtett: a kifizetésű eladásra, a nagyfeszültségű eladásra és az energia szállítására. Az első fajtájú jogosítványt legfeljebb 40 évre a községek és községi egyesületek, bizonyos esetekben a megyék adják, a két utóbbit 50, illetve legfeljebb 75 évre a miniszter. Ezekon kívül csekély jelentőséggel megalkották az ú. n. rezsiüzemet a községek és városok saját tulajdonban levő villamos üzemekre. Az állami célok elérésére különböző rendelkezések láttak napvilágot. 1935-ben törvénnyel szabályozták az egységárat. Ez a törvény mindenekelőtt egy „index“-et vezetett be, melynek változásával az egységárat automatikusan nőnek vagy csökkennek. Kötelezte továbbá a vállalatokat, hogy bizonyos árszabásokat (háztartási árszabásokat) vezessenek be s a községek nagyságaihoz képest világítási maximális árakat ír elő. Megteremtett egy kiegyenlítő alapot, melybe minden villamosmű a kifizetésű világításból eredő bevételének a fogyasztásra át nem hárítható 4%-át köteles befizetni; ebből az alapból az egységárat csökkentő vagy más üzemet átvevő művek vissza nem fizetendő segítséget kaphatnak. Végül a törvény egy legfelső villamos-tanácsot állít fel, melynek tagjait a munkaügyi miniszter az áramszolgáltatók és a fogyasztók képviselőiből nevezi ki. A villamosítás fejlesztése érdekében a francia állam nagy anyagi áldozatokat is hozott. Később kiadott rendeletek alapján mezőgazdasági területek villamosításához szubvenciót és hosszú lejáratú kölcsönt lehet kérni. Ez alapon a francia állam 1940. dec. 31-éig 700 millió fr. kölcsönt és 3375 millió fr. hozzájárulást fizetett ki, de e hatalmas összegekkel el is érte, hogy Franciaországban 1941-ben 36.899 község, az összes községeknek 97%-a s az összes lakosság 99.5%-a el volt látva villamos energiával. A villamosítás belterjességét is növelni igyekezett a francia állam: az 1941. évi január 24-i törvényben hozzájárulást biztosít mezőgazdaérdekeltségeknek villamos fogyasztókészülékek, különösen villamos szántógépek és cséplőmotorok bevásárlására a vételár 60%-áig s a

legújabb 1941. évi február 16-i törvény alapján községek, megyék, hálózatok kiépítéséhez is kaphatnak a kerületi összeg szintén 60%-áig állami hozzájárulást.

A többi európai ország legnagyobb része egyik, vagy másik úton szintén igyekezett a villamosítást támogatni. A volt Csehszlovákia állami és közületi érdekeltségeket vállalt és a közérdekűnek nyilvánított villamosvállalatokat anyagi támogatásban részesítette. Felállította elektromos tanácsát, s a községi villamosítás fejlesztésére az 1929—1933. években évi 4-6 millió P-t folyósított. Norvégia és Svédország hatalmas állami, különösen vízerőműveket épített s az aktív állami tevékenységnek szintén elismerésre méltó példáját mutatják. Olaszország a jogosítványos rendszer mellett maradván különösen a mezőgazdaság villamosítását támogatta jelentős összegekkel. E támogatás útjára lépett még az USA is, egyrészt azzal, hogy állami erőműveket épített, másrészt azzal, hogy a Rural Electrification Administration és az Electric Home and Farm Authority elnevezésű hatóságok felállítása útján a mezőgazdaságok villamosításához jelentős összegekkel járult hozzá. A támogatás hitelnyújtásból áll. E hivataloknak az állam 1500 millió dollárt bocsátott rendelkezésre.

A magyar állam villanygazdálkodásában kezdetben, mint már említettük, a tiszta benemavatkozás politikáját alkalmazta. A jogosítvány adásának joga, nem törvényes alapon, hanem mint útfenntartóknak és elsősorban érintett legalsó közigazgatási tényezőknek, a községeknek a kezében volt. Jog szerint ezeknek e tárgyban hozott határozata a vármegye jóváhagyásával jogerőssé is vált s az állam a jogosítványok adásába csak kerülő úton, fellebbezés esetén vagy később rendelettel szabályozottan, mint a vármegye tanácsadó szerve szólhatott bele. E rendszerben indult meg és fejlődött ki a 20-as években a magyar vidéki villamosítás anélkül, hogy az állam ebbe a folyamatba akár aktív, akár passzív módon belenyúlt volna. Dicséretes módon szabad utat engedett a községek tevékenységének s hozzájárult illycélú kölcsönművelésekhez (pl. az egyetlen magyar villamos szövetkezet, a Nagykunsági Villamos Szövetkezet községeinek kölcsönéhez), sőt ezen időszak végén nemcsak maga nyújtott hitelt községi villamosításhoz (pl. az Ecsedi Lápleszapoló Társulatnak), hanem maga is aktív építési tevékenységbe kezdett (komlói állami bánya, Győri Ipartelepek Rt. községi villamosításai, bánhidai állami erőmű). Ez a rendszer bármily eredményes volt is a trianoni ország adottságai mellett és villamosodásunk addigi elmaradottságához képest, nem adott módot arra, hogy az állam irányítólag nyúljon bele a fejlődésbe, sőt nem tudta megakadályozni, hogy a gazdasági viszonyok elnehezedeése idején a főcélakat illetően határozott visszaesés ne álljon elő. És mert több oldalról, de nem egyező céllal, mind hangosabbá váltak a rendezést kívánó hangok s mert ezt az összefüggő gazdaságosabb villamosítások lehetővé tétele is mindinkább megkívánta, a magyar állam is törvényes rendelkezésre szánta el magát. Hosszú huzavona után létrejött az 1931. évi XVI. t.-c., mely az engedélyezés jogát kivette a községek kezéből s az állam kezébe tette le. Sajnos, e törvény, mely sok részletében ma is végrehajthatlan maradt s mely a tervezett villamosítási alap elejtésével, az állam aktív tevékenységéhez sem adta meg a feltételeket, tisztán adminisztrációs törvény lett és a kezdeményezést kivéve a községek, az érdekeltek kezéből, nem vitte előre a magyar villamosítást. Azt az egyik feladatot ugyan megoldotta, hogy az állami szempontok érvényesíthetők legyenek, hogy az eljárás rendeztessék, de a kikapcsolt helyi kezdeményezést nem pótolta mással s nem gondoskodott sem az aktív állami bekapcsolódás, sem a fentemlített országokéhoz hasonló és Vidéki viszonylatban nálunk is oly szükséges támogatás feltételeiről. Villamosításunk üteme erősen le is csökkent s a törvény alapján meghirdetett verseny tárgyalások több esetben meddők maradtak.

Ily állapotban talált bennünket az ország megnagyobbodása, mely lényegesen megváltoztatta az adottságokat. Először is — különösen a Felvidéken — tekintélyes állami érdekeltségű vállalatok, hogy úgy mondjam, „szakadtak a magyar állam nyakába“. Visszatértek vízierők, amelyeknek kiépítése a külföldi példák szerint az állam közreműködése nélkül nem lehetséges. Észak-Erdéllyel villamosítás tekintetében ugyancsak hátramaradt új vidék kapcsolódott be s megnőtt a gazdaságosan nem könnyen ellátható Alföld is. A nagy átvivő, a honvédelmi érdekekből szükséges együttműködő vezetékek építésének szükségessége parancsolóvá vált. Nyilvánvaló, hogy ha az 1931. éviXVI.t.-c. novellája már e megnövekedés előtt is indokoltan volt tervbe véve, ez ma sürgős feladattá vált, amelynek kapcsán a magyar államnak határozott villamos-politikát kell vállalnia. Ennek a politikának a tartalma és eszközei tekintetében ma már alig lehet vita.

Kétségtelen, hogy a törvény javításra szorul. Először is módot kell adni arra, különösen a visszatért és visszatérendő területekre való tekintettel, hogy a községek, az érdekeltek kezdeményező ereje a francia példa hasonlóságára újra bekapcsoltsák s az eljárás egyszerűsítsék. Az állam maradjon meg tehát ilyen korrektívummal az engedélyezési rendszer mellett. Ezentúl azonban gondoskodjék irányító feladata hathatósabb ellátásáról és főképpen a támogatásra szolgáló anyagi erőkről. Az irányító feladat számára nehéz lesz egy felhatalmazásokkal ellátott tanács-féle felállítását elkerülni, mely az erőművek, az együttműködés, az átvivő vezetékek, a szükséglet kérdésének feldolgozását vállalja, mert a jövőben már sem az aktív, sem a passzív ténykedést nem lehet elképzelni anélkül, hogy az állam tudja, mit akar. E tekintetben az angol biztosok jól bevált szervezete lebeghet példaképpen előttünk. Gondoskodni kell továbbá az öntözési hivatal példájára egy villamosítási hivatalról s ennek megfelelő anyagi eszközöket kell rendelkezésére bocsátani. E szerv volna hivatva a villamos-tanács által kidolgozott terveknek megfelelően az állami feladatnak megjelölt vízierők és kooperációs vezetékek kiépítéséről gondoskodni. Ennek a hivatalnak volna feladata a tanács javaslata alapján mezőgazdavidékek villamosítását, az érdekeltek e célra szolgáló tömörülését anyagilag is támogatni, elosztó vállalkozások létrejöttét segíteni. Végül gondoskodni kellene a már meglévő és későbbi állami villamos üzemek központi irányításáról is. Egy szervezetbe kellene egyesíteni a bányai erőműtől kezdve a felvidéken állami tulajdonná vált üzemekig minden állami villamosüzemet s ide kellene majd besorozni nemcsak az állami feladatként megépítendő létesítményeket, hanem azokat is, amelyek az 1934. évi törvény értelmében a koncessziós idő lejártával az államra hármanak. Az új magyar villamospolitikának éppúgy számolnia kellene mindezek mellett a magánvállalkozás értékével, mint azt a magyar állam a dohánymonopóliumnál teszi; az elosztást s nemcsak a helyit, ennek a kezében kellene továbbra is meghagynia, biztosítva ezzel a kezdeményező erőt. Az irányítást azonban hatékonyan kell kezébe venni, vállalnia kell azokat a feladatokat, melyek az államéi, neki kell gondoskodnia a jövő szükségletének felméréséről s e szükségletek kielégíthetőségéről ott is, ahol ezt más, mint az állam tömi nem tudja vagy célszerűen nem teheti.

A tennivalók sürgősek. A ránk váró munka nagy. Elmaradnunk a villamos energiaellátás terén sem szabad. Az út, melyre lépünk kell, eléggé kitaposott már s hazánk viszonyaira könnyen alkalmazható. Kezdjük meg a munkát, hogy a boldog béke ránkvirradása idején minden előkészülettel készen álljunk.

BORÚS FERENC